

450 český bude musiti roditi a vychovati co nejvíce osobností tohoto rázu; jinak by ztratil prostě svou raison d'être, zpronevěřil by se sám sobě a zahynul by touto vnitřní nevěrností ideovou.

Ideál náboženského života, jak mu rozumím, není ani stát, ani církev, žijící v rozluce od sebe. Ideálem jest mně *Obec boží*, v níž by splynul stát s církví vjedno; která by uskutečňovala říši boží na zemi; ztělesňovala prostředky pravdy a spravedlnosti ducha lásky a milosti; v níž by jako krev v těle žil pravý duch Kristův, stále ji napájející a živící; v níž by nebylo ani soudce, ani zákoníka, ani žaláře, ani meče, ale poslušnost z lásky a láska z milosti. Ve své velké národní minulosti byli jsme již blízcí takové Obci boží, v níž každý zažehoval se na lásce svého bratra nebo své sestry a v níž bylo světské násilí uvedeno na to oprávněné minimum, jímž *jest obrana* proti útočícímu násilí cizímu. V nových rozměrech a novou methodou musíme se snažiti vybudovati takovou novou Obec boží. Ale, opakuji: to jest posud v budoucnosti; to jest vrchol pyramidy, kde v jednom bodě se sbíhají hrany a stěny protivné.

Zatím jsme nedaleko základny: u nedokonalého slávu a nedokonalé církve. Ty musí býti rozloučeny; nyní a prozatím. Proto, aby mohly jednou splynouti v ideálním bodě vrcholném: v Obci boží. Neboť jinak nikdy nebyla by uskutečněna tato spravedlivá touha.

Za Bohumilem Kubištou

451

Před týdnem prošla veřejnými listy stručná zpráva, že ve vojenské nemocnici na Karlově náměstí skončil setník Bohumil Kubišta, malíř z levice české moderny umělecké, právě ve chvíli, když se chystal s českým vojskem na Slovensko.

Lokálka mnou otřásla: znal jsem dosti dobře Kubištu; byl mně milý svou vnitřní ušlechtilostí a opravdovostí, drahý svou rytířskou osobností i svým vážným, neustupným a nesmlouvavým úsilím tvůrčím. Širší veřejnosti neříká však jméno Kubištovo mnoho, není-li jí úplně němé. Jen odborníci a hlouček amatérů zasvěcených do uměleckého ruchu a kvasu posledních let předválečných rozpomenou se na některý obraz Kubištův, který spatřili na výstavě Osmy v Královské ulici, později u Topiče a pak ještě ve výstavách Mánesových; a bude to přirozeně vzpomínka dosti mdlá, neboť paměť děl výtvarných, nejde-li o jednotlivce založené přímo malířsky a nadané malířskou vlohou, bledne rychleji a snáze než paměť děl básnických a literárních.

Zde chci vyvolati sobě i jiným lidskou i uměleckou osobnost Kubištovu, neboť dílo jeho, doufám pevně a očekávám toho určitě od jeho přátel, bude záhy sneseno v soubor a zpřístupněno v posmrtné výstavce obecenstvu opravdového, upřímného zájmu a jeho soudu, který nebude moci dopadnouti jinak než uctivě.

Kubišta navštívil mne po prvé asi před jedenácti lety s několika svými druhy, předem s *Fillou*, jehož přítomnosti v Praze jsme po dobu války tak těžce postrádali a na jehož návrat z Holandska se upřímně těšíme. Byli to vesměs rebelové proti aka-

demickému eklektismu a lžiidealismu, jak jim jej vštěpovali ve škole jejich více méně ctihodní profesori; jemní, ušlechtilí a bystří hoši, kteří nemohli žiti z té vystydlé odpadkové kuchyně, jakou pro ně kuchtili epigonští učitelé podle několika hubených receptů; mladí lidé, kteří cítili bolestně muku i velikost nové doby a chtěli dáti jí výraz opravdu nový, nesmlouvavý a přísný. Blouznili, rozumí se, o Cézannovi a van Goghovi, o Gauguinovi a neoimpresionistech a jiných a jiných zjevech výtvarných, jak psal o nich Meier-Graefe ve svých Vývojových dějinách a jak psaly o nich nesčetné kritické články v tehdejších moderních výtvarných listech francouzských, německých a ruských, vyložených v Unionce.

Ale *blouznili* není pravé slovo, které by vystihlo jejich nadšení; neboť nadšení to bylo *velmi poučené*, vyplynulé z podrobného, skoro odborného studia oněch velikých vzorů. V bytě jednoho z nich nalezl jsem za své návštěvy společný archiv celé skupiny: album s reprodukcemi děl velikých mistrů starých i nových, reprodukcemi začasť nadprůměrných rozměrů, pokrytými síti rozmanitých průměrů a průřezů i uhlopříčen a ciframi po okrajích. To Kubišta se snažil zachytit matematickou formulí kompoziční tajemství obrazu. Vedle toho viděl jsem i zcela slušnou knihovničku odborně malířskou: dopisy mistrů starých i nových, jejich konfese, jejich traktáty a úvahy a vedle toho ovšem i nejednu knihu výtvarně estetickou a historickou. Tento pokoj byl jakousi alchymistickou laboratoří: zde mladá družina snažila se dobrati se *methody* moderní malby s tvrdošijností vědeckých experimentátorů a badatelů; zde snažila se vyškolit si přísné a přesné, soustavné *myšlení* o uměleckých problémech formových, které ji mučily; zde připravovala se soustavným návodem k jejich řešení. K smíchu může býti tato snaha jen mělkému mozku. Vpravdě jevila se mi a jeví se mi úctyhodnou a dojemnou i v případech, kdy se octla snad na scesti. Neboť předpokladem jejím bylo správné pochopení, že moderní umění jest *zákonně nutný* výraz tvůrčí vůle dobové, výraz, kterému možno někdy přiblížiti se formulí zákonnosti až matematické; dále správné

poznání, že umělec musí se odosobiti a vykoupiti z náladové náhodnosti a rozptýlenosti, povznesti se od zajímavosti soukromé osobních k nazírání pokud možno typickému; a po třetí bezděká obžaloba školy: co měla jim dáti škola a nedala, řád a kázeň myšlenkovou, tu opatrovali si sami na vlastní vrub.

Kubišta vedl tehdy, jak mně řekli, toto zvědečnění malby nejdále. Byl to vysoký, štíhlý hoch, přísné, jasné tváře o lících kostech poněkud vyčnělých: výraz energie, tvrdého mravního úsilí četl jsi i v sivých očích, které neměly věru nic blouznivého — naopak: pronikavé až do suchosti a střízlivosti. A přece, dobral-li jsi se dosti hluboko, ve chvílích vzrušení, narazil jsi na jiskru a žár, které hořely kdesi ve spodních vrstvách. Ale měl i chvíle, kdy dovedl zabodnouti je na předmět tak útočně, až bortil se a praskal pod nimi, vydávaje své poslední bytostné tajemství.

Co maloval, bylo, jak řekl ještě nedávno jeho někdejší druh, ošklivé „k nedivání“. To jest: nic líbivého, nic okouzleného a okouzlujícího, jen přísná, drsná, tvrdá tektonika a krystalisace skutečnosti. A přece: nezapomněl jsem na ty obrazy zdánlivě nebo na první pohled odpuzující. To proto, že byly snad tvrdé, snad hranaté, ale také blížily se ve mnohých chvílích přísné monumentalitě vnitřního strukturného rázu. Mluvila z nich Kubištova duše nesmlouvavá a tvrdá, ale také rozhodná, čistá, zodpovědná a uvědomělá; mužný zocelený duch, který toužil po absolutnu, po dokonalosti a měl o svém umění vysoké představy jako o závazném poslání od Boha k lidem. Kubišta byl člověk náboženský, hluboce věřící, který podkládal tento svůj jevový život empirický rád a ochotně za oběť životu vyššímu, jímž chtěl přežiti ve svém díle; který pojímal své dílo umělecké jako úkol uložený mu Bohem, aby jím zasvěcoval člověka do tajemství jeho díla, do dílny božské tvorby, do její zákonné souvislosti, vázanosti a závaznosti.

V době, kdy jsem jej poznal, v jeho raném mládí, byl vášnivým tolstojovcem a rád hřímal, kázal, otrásal svědomím svých posluchačů po tolstojovsku; později vyvíjel se v něm smysl pro relativnost i jakýsi smysl ironie, který však neznamenal slevo-

vání z požadavků na sebe, nýbrž byl jen důsledkem jeho zláskavě duše a shovívavosti k světu i k bližnímu.

S velkými oběťmi — Kubišta byl z chudé rodiny malorolnické — dostal se Kubišta asi na půl roku do Paříže. Vrátil se odtamtud zpřísnělý, zváznělejší ještě, poněkud i zestaralý utrpením, jež tam prožil, ale také utvrzelejší ve svém přesvědčení, že cesta, kterou se dal ve svém umění, jest dobrá a pravá. Vrátil se plný úcty k francouzské malbě, k její vázané, zušlechtěné síle, k jejímu logicky přísnému zákonnému vývoji. Sedmnácté století přiblížilo se tam jeho srdci. Veliký Poussin, architekt a stavitel obrazu, podmanil si jej; a Kubišta poklonil se mu na krásné kopii, kterou má přítel doktor Skácelík v Náchodě. To jest malováno s láskou a něhou přímo zbožnou, která blíží se k předmětu své úcty na kolenou, rukou, do níž přešlo něco z prozářené pokory srdce.

Pamatuji se živě na krásné odpoledne, které jsme spolu strávili po jeho návratu v ideovém rozhovoru. On mi vykládal své dojmy a zkušenosti malířské, cudné, přísné opojení výtvarné tradice, řádu, harmonie, logiky a zákona, a já jemu své zamilované veliké básníky klasicisty od Corneille přes Racina, La Fontaina a Chéniera až do Moréase, snášeje knihy a cituje mu jednotlivé partie, které byly přímo obdobami a paralelami určitých pojmů výtvarných, o nichž hovořil.

Bohužel jeho hmotná situace po jeho návratu z Paříže se nezlepšila. Kubišta neprodával a neprodával; jeho umělecké svědomí neznalo kompromisu a Kubištovy obrazy zdály se ještě drsnějšími, schválnějšími, ohyzdnějšími než obrazy jeho druhů. Také družina jeho přátel, pokud vím, se rozpadala, když byla po několik roků čelila hrdým odbojem obecnému nepochopení, pomluvám a urážkám; různí členové dali se různým směrem myšlenkovým a uměleckým, za skutečným nebo domnělým hlasem své osobnosti a víry.

Kubišta živořil v Praze den ze dne tíže, v dusném pokoření, jaké mu strojilo vědomí, že jest příživníkem různých věřitelů, předem svého strýce, venkovského učitele, který jej podporoval

neobyčejně účinnivě a obětavě. V tomto těžkém položení rozhodl se Kubišta pro čin, který byl mužný a opravdový jako celá jeho bytost. Když se byl marně pokoušel o to, aby se uchýtil někde v kanceláři, dal se aktivovati jako poručík u námořního dělostřelectva v Pulji; bylo to něco více než rok před válkou.

Opakuji, že to byl mužný čin. Neboť před Kubištou netmělo se *tehdy* nic než bahno bohémství, do něhož musil jinak zapadnouti — jiného východiska nebylo. A bohémství bylo něco, co se nejvíce přičilo a právem přičilo jeho mužné, zdravé mysli. Nic nenenáviděl v životě Kubišta víc než ošuntělou romantiku a sentimentální ironii tohoto pitvorného, nedůstojného živoření, falešné osvětlení, do něhož se staví pro zajímavost člověk; kde umělec stává se clownem vlastní bolesti a vybírá za podívanou na ni vstupné od měšťáckého obecenstva; kde dříve nebo později končí se výrobou figurálních obálek knižních a veršů na objednávkou.

Stal se tedy důstojníkem z pocitu mravní odpovědnosti, z touhy po mravní důstojnosti: těžce nesl své dluhy a chtěl je splatiti — a splatil je také úplně za několik málo let svého vojákování. Dále doufal, že na vojně si uspoří nějaký kapitálek nebo že dostane se mu po deseti letech nějakého malého výslužného; a že pak ve své rodné chalupě, na venkově, vzdálen pražských klepů a jejich otravnosti, bude teprve pracovati na svém díle a na sobě ze všech sil. Člověk vnitřní disciplíny, se sklony někdy snad až pedantickými, snášel dosti snadno i disciplínu vnějškovou a byl, jak jsem slyšel, dobrý voják. Byl i oslněn na počátku vnějškovými úspěchy rakouské nebo spíše německé armády — nebyl ostatně sám: byl oslněn i mnohý z těch, kdož házejí proto dnes po něm kamenem. V třetím roce války, kdy mne navštívil a kdy jsem s ním hovořil, byl již zcela vystřízlivělý a mluvil s děsem a hrůzou o válce (byl tehdy adjutantem nějakého generála v Polsku) a s nevírou o úspěších ústředních mocností.

A nyní tedy zemřel na prahu nového života, který by jej byl snad přivedl k tomu, po čem prahla láska jeho mužné duše: k práci, k níž byl vnitřně povolán a posvěcen.

V lokálce, již přinesl Venkov o smrti Kubištově, četl jsem slova, že zemřel v něm budoucí veliký malíř český.

Nevím, je-li to tak doslova pravda. Nevím, nebyl-li v něm větší učitel příštích pokolení než malíř-tvůrce a umělec. Ať tak, ať onak, Kubišta byl krásná povaha, charakteristický syn českého venkova: mozek, který se dovedl zahryzti do ideje a nepovoliti; který zápolil s ní znova a znova, houževnatě, bez ústupkův a příměří; který uměl jíti za svým cílem stezkou kamenitou, nejtvrdší a nejstrmější.

Methodický, někdy snad až pedantický, nesnášel přítmi a rád vynášel všecko na plné světlo; jako Homérův Ajas chtěl bojovat a mřít v jasném dni. V tom byla statečnost mužného ducha; v tom byla a bude tuším i vychovatelská síla jeho díla. Uměl učit, učit nejprve svým příkladem. Malíř Jan Zrzavý vyznává, že skoro všecko, co umí a zná, má od Kubišty.

A velikým poučením mladým bude jistě i výstava jeho díla. Jsem jist, že nyní, kdy osoba jeho nebude již státi mezi obrazy a divákem, kdy osoba jeho nebude již překážeti *nikomu*, dostane se i jí, co jí náleželo vždycky: úcty a lásky. Jeho osobnost byla z rodu zcela vzácného, jehož úroda nesmí dojíti u nás: opíjela se ne dobrodružstvími nervů nebo obraznosti, nýbrž *láskou idejí a jejich jasným žářem*. Jest to opojení nejčistší a nejmužnější; opojení, které léčí od temné závratí stejně jako od dýmného třeštění.

Životní dílo Masarykovo dovršuje národní obrození české: k obrození jazykovému, literárnímu, naukovému, kulturnímu, uměleckému a politickému přistupuje Masarykem *obrození státní*; v něm posvěcuje a vyvrcholuje také Masaryk všecko jednotlivé obrození předchozí. Žijeme a budeme žítí odtud jako národ nejvyšší činností organisační: činností světodějnou a světovornou. Ale ovšem tato činnost nebyla by možna bez tvůrčí činnosti literární, vědecké, umělecké, kulturní, ani mimo ni: jest jen její syntesou a jejím posledním výrazem. Tak přenesl a vtělil v život národní Masaryk komposiční myšlenku hlavního filosofického díla svého mládí, své *Konkretní logiky*. Tam šlo mu o organisaci odborné práce vědní, o její správné utřídění a odstupňování a posléze o dovršení její v přezvědné poznání posledních otázek duchovních; *zde* o organisaci celé práce národní, o správnou, poměrnou skladbu její a posléze o tvorbu národního celku v nejvyšší oblasti světodějnosti.

Tvůrce české svobody a české státní samostatnosti byl od svých začátků *muž syntesy*. Všecka činnost jeho směřovala k množení a stupňování života. Chtěl spojovat rozdrobené a roztržštěné ve vyšší jednotu: chtěl žítí a dávat žítí v oblastech vyšších a vyšších, z myšlení čistšího a čistšího, k úkolům mohutnějším a vzdálenějším. To jest smysl jeho *náboženskosti*. Vira náboženská jest poslední osa, na niž sestřeďuje všecko své snažení: jí organisuje to, co by bylo a zůstalo jinak chaosem, v kosmos;